

Het moeilijke leven van de Leerdamse koekkramer Cornelis van Leeuwen

Ruzies, vetes, ongeregelheden, opstootjes en mishandelingen zijn van alle tijden. In de negentiende eeuw was dat niet anders. Vaak gingen mensen eenmalig over de schreef, want een simpele discussie kon na het drinken van een paar pilsjes al snel onbedoeld uit de hand lopen. Maar er waren in Leerdam ook echte vechtersbazen die voor niets en niemand terugdeinsden en ook voor oom agent niet bang waren. Leerdammer Cornelis van Leeuwen (1855-1905)¹ was er zo één. Gedurende zijn leven komt hij zeer regelmatig in aanraking met de politie en is hij een bekende bij de officiers van justitie in Dordrecht, Tiel en Gorinchem. Hij blijkt een recidivist pur sang en alle veroordelingen en opsluitingen ten spijt, blijft hij tot het eind van zijn leven een gevreesd persoon in Leerdam. Het is niet mogelijk om alle vergrijpen en veroordelingen van Cornelis hier tot in detail te bespreken (circa 20!), maar in het volgende verhaal wordt stilgestaan bij de meest opvallende overtredingen uit zijn tumultueuze leven.

Cornelis wordt in 1855 te Leerdam geboren als oudste zoon van Cornelis (1811-1899) en Fijtsia Paulina de Heer (1832-1888). Het huwelijk van zijn ouders is alle behalve gelukkig. Het is niet duidelijk wat er in het huwelijk van vader en moeder speelt, maar in 1867 vlucht moeder in allerijl met haar kinderen naar Gorinchem zonder haar man in te lichten en in 1881 scheidt het echtpaar van tafel en bed en gaat zij in Schiedam wonen. Zij overlijdt aldaar in 1888. Geen basis voor een goede jeugd zo lijkt. De jonge Cornelis groeit op in het koekkrammersgezin van zijn ouders en na enkele klassen lager onderwijs, gaat ook hij vroeg aan het werk. Hij trouwt in 1877 met de 18-jarige Niesje Gerdina Lobbregt (1858-1940) die enkele maanden na het huwelijk bevalt van hun eerste dochter. Er worden in totaal 10 kinderen geboren, waarvan er zeven de meerderjarige leeftijd bereiken. Het gezin woont eerste enige tijd in de Kerkstraat (het huidige nummer 38, links van De Vier Heerlijkheden), maar verhuist later naar de Nieuwstraat en vervolgens naar de Zuidwal (nummer 15a).

Reeds voor zijn huwelijk is het al mis. De 19-jarige Cornelis loopt op een koude zondagmiddag, 17 januari 1875 door de Kerkstraat en komt Berend Kars (1843-1913) tegen. Mogelijk is Cornelis onder invloed en hij deelt een klap uit en verwondt Berend daarbij flink. Deze laatste laat het er niet bij zitten en haalt de politie erbij. Niet veel later wordt Cornelis ingerekend en veroordeeld wegens mishandeling en dat levert hem een dag celstraf op en een geldboete van ruim 7 gulden.ⁱⁱ Het zal weinig indruk op hem gemaakt hebben en we zullen later leren dat onder invloed van drank Cornelis duidelijk moeite heeft met zijn impulscontrole.

Op deze foto uit 1880 staat Cornelis van Leeuwen, tweede van links. Naast koekkramer, was hij ook arbeider en werkmans en zodoende werkte hij bij verschillende werkgevers in Leerdam. Op deze foto is hij aan het werk bij de bierbrouwerij van H.T. Koppen, zijn buurman (bron: Collectiebank Historische Vereniging Leerdam).

In 1879 is het vervolgens goed mis, want Cornelis wordt weer opgepakt vanwege moedwillige mishandeling. Aanvankelijk komt hij er vanaf met een celstraf van 2 maanden en een geldboete, maar later wordt hij tevens veroordeeld tot opname in een psychiatrische inrichting. Dit laatste is een ware nachtmerrie. De rechter veroordeelt Cornelis tot drie maanden in deze inrichting en de gemeente Leerdam krijgt de verpleegkosten vergoed te krijgen van de Staat der Nederlanden. Over de periode van 25 augustus tot en met 25 november krijgt Leerdam 62,50 gulden vergoed.ⁱⁱⁱ Gedurende deze periode zit Cornelis in het 'gesticht' Coudewater te Rosmalen dat sinds 1870 'armlastige krankzinnigen' verpleegt met commerciële doeleinden. Eind 1879, na drie maanden in het 'gesticht' gezeten te hebben, keert Cornelis weer terug in Leerdam.

En wie denkt dat de opstandige Cornelis nu genezen is van zijn agressieve buien, heeft het mis. In 1880 lopen de gemoederen weer hoog op tijdens een ordinaire straatruzie in Leerdam. Cornelis én zijn moeder worden er van verdacht om mevrouw Agnes Thöne (1844-1895) te hebben mishandeld en haar bij de borst vast gegrepen te hebben. Daarnaast verklaart een getuige dat "*zij [Agnes Thöne, red.] bij de keel gegrepen en op een stoel geworpen*" is. Tot slot zou Cornelis hen nageroepen hebben "*dat t hem niet kan verdommen nóg eens voor drie maanden in 't gekkenhuis te komen.*" Blijkbaar kan Cornelis nog steeds zijn agressie niet in toom houden en tart hij het lot door deze laatste uitspraak. De officier van justitie van Tiel verdiept zich in deze zaak en schrijft een brief aan de Leerdamse burgemeester om wat feiten en uitspraken op te laten helderen. Het is niet bekend of Cornelis voor deze vergrijpen uiteindelijk veroordeeld is.^{iv}

In 1882 is het weer raak. In maart 1882 heeft Cornelis weer wat klappen uitgedeeld op straat en nu aan Wouter van Iperen en Arie Voorde. De officier van justitie van Tiel doet weer onderzoek en Cornelis verdwijnt voor een dag achter de tralies.^v

In 1883 schrijft de officier van justitie weer eens een brief naar de burgemeester van Leerdam om hem wat meer informatie over Cornelis te laten geven, want nu ligt er weer een aangifte tegen hem wegens mishandeling van Dirkje van der Togt (1827-1908).^{vi} Wat het Cornelis deze keer oplevert, is niet bekend. Grote kans dat hij weer een dag en nacht mag brommen.

Orig. 25 September 1880
Ink n. 149

ARRONDISSEMENT
TIEL.

PARKET
VAN DEN
OFFICIER VAN JUSTITIE.

TIEL, den 24 September 1880.

La. 13 N°. 915.

BILLAGE

T. Condamner

In November 1879 is uit een der gemeenschappelijke Geschiedten voor Koninkrijk als besteld ont- slaagen Cornelis van Leeuwen, met 23 jaar, boekstraffen, geboven en bron- de te Leerdam. Bij koninklijk Rescript van 3 July 1879, werd hij veroordeeld zoowel tot een principale straf (welke hij niet heeft ondergaan) als tot subsidiaire straf (een dag cellulaire). Deze laatste straf werd het bedien niet aan hem ten uitvoer gezet.

De Officier van Justitie.

Ik heb thans de en vch. bevel tot bevelen mij niet ontrent den toestand van dezen bevoordelde te willen inschieten, ten einde te kunnen ~~aan~~ bevoordelen of al of niet tot de executie kan worden overgegaan.

De Officier van Justitie.

Hembree Burgemeester Alphert
te
Leerdam.

Briefje van de officier van justitie aan H.R. Vogelsang, de burgemeester van Leerdam betreffende de veroordeling van Cornelis van Leeuwen. Gedateerd 24 september 1880 (Bron: RAG)

In 1886 en 1891 wordt Cornelis voor onbekende overtredingen of misdaden veroordeeld tot respectievelijk 4 weken en 3 weken celstraf.^{vii} Ook in de jaren hierna wordt Cornelis regelmatig veroordeeld wegens mishandeling. Helaas is door oorlogsgeweld het archief van de arrondissementsrechtbank Tiel verloren gegaan, waardoor alle notulen van de rechtszaken (met aanklacht en veroordeling) niet meer te raadplegen zijn.

Ook in de jaren 1893, 1894, 1897 en 1899 vinden we in meerdere kranten berichtgeving dat Cornelis is veroordeeld voor verschillende wandaden.^{viii} Doorgaans betreft het mishandeling, maar zo nu en dan wordt hij veroordeeld voor belediging van een ambtenaar. Bij het laatste mag duidelijk zijn dat Cornelis ook uit kon vallen tegen de politie, want ook al had hij soms wel door dat hij de wet overtrad, zich zonder slag of stoot door de politie mee laten nemen zat er wat hem betreft niet in. Ondanks zijn vele veroordelingen, is de officier van justitie nog altijd goedgezind jegens Cornelis, want als in oktober 1899 zijn oudste dochter trouwt, krijgt hij toestemming om zijn straf twee weken later te ondergaan.^{ix}

In december 1904 is het weer raak. Cornelis heeft weer eens flink gedronken en tegen het vallen van de avond wandelt hij over straat naar zijn huis. Onderweg komt hij de lantaarnaansteker tegen die druk bezig is om alle lantaarnen in de straat te ontlichten. Wat precies de aanleiding is, weten we niet, maar op een gegeven moment schopt hij de niets vermoedende lantaarnaansteker. Bewust van zijn wandaad vlucht hij naar huis, maar een getuige heeft gezien wat zich op straat afspeelde en stuurt de politie naar de Zuidwal. Cornelis wordt door de politie van zijn bed gelicht wat leidt tot een handgemeen en na in de boeien te zijn geslagen wordt hij later voorgeleid voor

de rechtbank te Tiel. Daar wordt hij op 8 december bij verstek veroordeeld voor 'mishandeling, belediging van een ambtenaar en wederspanning' tot drie weken celstraf.^x

Begin 1905 komt de situatie omtrent Cornelis tot een dramatisch hoogtepunt. De bijna 50-jarige Cornelis, mogelijk moe van zijn verleden als vechtersbaas, verdrietig om zijn slechte jeugd en onder invloed van alcohol, probeert tot twee keer toe zichzelf van het leven te beroven. Het blijft die twee keer bij een poging, maar een nieuwe overtreding en veroordeling zorgen ervoor dat de versleten Cornelis geen uitweg meer ziet. Cornelis en zijn gezin krijgen begin maart bericht dat Cornelis wederom opgenomen gaat worden in een 'gesticht' (Coudewater?) en dat hij in de ochtend van 3 maart opgehaald zal worden. "Dat gebeurt me geen tweede keer", moet Cornelis gedacht hebben. De spanningen lopen thuis hoog op, want Cornelis rent de deur uit en sluit zich op in de kelder van hun huis. Hij wordt gevolgd door zijn vrouw en al snel hebben enkele burens zich bij de kelderdeur verzameld. Men probeert op de wanhopige Cornelis in te praten en telkens als er wordt bedreigd om de deur in te trappen, dreigt hij zich zelf op te hangen. Er wordt flink op Cornelis ingepreut en veldwachter Siewert Sniijders wordt er bij gehaald totdat het plots stil wordt in de kelder. De zware kelderdeur wordt met grote haast ontzet en tot ieders afschuw bungelt daar het levenloze lichaam van Cornelis aan een touw. Elke hulp is tevergeefs en hij wordt ter plekke dood verklaard. De schok is groot en in verschillende kranten wordt melding gemaakt van dit bizarre voorval. Maar ondanks de schok, is er ook een gevoel van opluchting bij de nabestaanden. Cornelis kan geen ruzie meer zoeken en de politie zal vanaf nu nooit meer op de deur kloppen, omdat Cornelis weer gezocht wordt door de politie. We besluiten met de woorden van zijn vrouw die ondanks alles veel van hem hield: *het was een lieve man, maar als hij gedronken had, dan was hij heel anders. Nu hij er niet meer is, heb ik eindelijk rust.*

Peter van Rooden

-
- I. Cornelis van Leeuwen was de betovergrootvader van de auteur.
  - II. Bron: Nieuwe Gorinchemse Courant, 20-02-1875, pag. 2.
  - III. Regionaal Archief Gorinchem (RAG), gemeente archief Leerdam, inv. nr. 137.
  - IV. RAG, gemeente archief Leerdam, inv.nr. 138.
  - V. RAG, gemeente archief Leerdam, inv.nr. 140.
  - VI. RAG, gemeente archief Leerdam, inv.nr. 141.
  - VII. RAG, gemeente archief Leerdam, inv.nrs. 144 & 149.
  - VIII. Bron: Nieuwe Gorinchemse Courant, Zaltbommelse Courant etc.
  - IX. RAG, gemeente archief Leerdam, inv.nr. 157.
  - X. Bron: Nieuwe Gorinchemse Courant, 15-12-1904, pag. 2.
-